

Om de hårda nationalitetsstriderna finns inte ett ord. Den rent faktiska historiska redogörelsen är ofta förbluffande i sin patriotism; de många nederlagen mot Napoleon, exempelvis, beskrivs med några rader i liten stil, medan Andreas Hofers uppror och den slutliga segern får stor plats och många bilder. I flera böcker för de högre skolklasserna angräps socialdemokratin som "en statsfientlig riktning".

I den historisk-politiska tyskspråkiga litteraturen framfördes den mera subtila ideologin. Medan i nationalstaterna föreställningar om en nationell egenart, en nationell mission, växte fram, måste Österrike utforma ett slags övernationell ideologi, ägnad att övervinna eller dölja motsättningarna mellan de många nationaliteterna, som lockades att bli självständiga nationer eller att ansluta sig till befryndade nationer utanför riket. Den givna lösningen var en förkunnelse på två linjer: dels att Österrike var förmedlare och försonare mellan folken inom landet, ja, rent av kunde skapa "en anda hos alla", som Grillparzer skrivit, dels att det hade en europeisk mission såsom gränsvakt mot öster. Dessa tankar var så allmänt förhärskande inom den "statstrogna" kretsen av tyskspråkiga intellektuella — med stöd hos vissa i regel socialt högstående grupper av annan nationalitet — att de nästan kan sägas ha en officiell karaktär; de förknippades, väl att märka, i självkaraktäristiker gärna med kritik av rikstyskarna, som påstods sakna österrikkarnas individualism, tolerans, smidighet och nobla inre osäkerhet.

Som illustration tar jag några citat ur "Nation und Staat", som Ignaz Seipel (sedan kansler under första republiken) utgav 1916. Österrike är nationalismens fiende, ett gränsländ, för vilket livsgemenskapen, inte språkgemenskapen är avgörande. De många nationaliteterna blir, om situationen utnyttjas, "inte en svaghet, utan en tillgång, som gör det möjligt att stiga till oanade höjder". Ös-

terrikes historia bevisar att "en övernationell statstanke kan förena flera för varandra främmande folk till ett beständigt helt". Österrike kommer att segra därför att "det bringar den överdrivna nationalismen på fall". Utanför Österrike godtogs, främst inom intellektuella och konservativa eller "tyskvänliga" grupper, denna ideologi; Seipel kan stödja sina teser med citat från Gustaf Steffen och Rudolf Kjellén, han kunde också ha använt Harald Hjärne.

Tron på idéerna om Österrike som enare av nationaliteter och som gränsvakt mot öster var en orsak till den ännu i dag vanliga klagan över dubbelmonarkins undergång. Men Österrike-Ungern lyckades inte ena, och därför blev det föga dugligt som gränsvakt. Det österrikiska statskabinetts utveckling under årtiondena före

världskriget kan jag inte gå in på; välkänt är att nationalitetsvisterna gjorde en demokratisk parlamentarism svår eller omöjlig och att man växlade mellan tillfälliga blockbildningar och styrelse genom nödförordningar — i Ungern, där den magyariska överklassens valde värnades av författningen, fanns inte detta problem. Under kriget var militären i stort sett lojal, men nationalitetsgruppernas missnöje ledde till att parlamentet på långa tider inte kunde sammankallas, till hårt undertryckande av all "statsfientlig" propaganda och till att lagstiftningen nästan helt skedde genom nödförordningar, dvs ett slags konstitutionell diktatur upprättades. I utlan-

det etablerade representanter för de illojala nationella minoriteterna kommittéer, som lierade sig med de fiendliga styrelserna. Då nederlaget kom bröt staten samman, och de nationella grupperna bildade egna stater eller (polacker, italienare, kroater, rumäner) anslöt sig till stamfränderna i fiendeläget. En utmärkt framställning av detta har nyligen givits av tjecken Zeman ("The Break-up of the Hapsburg Empire").

Det är rimligt att man beklagar Österrikes och över huvud dubbelmonarkins undergång och "balkaniseringen" av det Habsburgska väldet. Men det är som en historiker, Robert Kann, framhåver i sitt grundläggande arbete "Werden und Zerfall des Habsburgerreiches", orimligt att lägga ansvaret för detta på västmakterna, om man inte skall anklaga dem för att de vann kriget. Principiellt och taktiskt var det för västmakterna otänkbart att hålla på den Habsburgska enheten mot nationalitetsrörelserna, att värna tyskspråkiga och ungrare mot serber, polacker, tjecker, italienare och rumäner. Men det var också i praktiken uteslutet att göra så. Skulle USA:s, Frankrikes och Englands trupper ha slagit ned minoritetsfolken med vapenmakt sedan de väl deklarerat sin frigörelse och ha tvungit dem till något slags återforening? Det är en helt verklighetsfrämmande tanke.

HERBERT TINGSTEN

(Verscitatens översatta av
Sven Hallén.)

Den österrikiska idén

En rad undersökningar har under senare år gjorts rörande historieundervisningens behandling av mellanfolkliga frågor i skilda länder — exempelvis vad svenska skolböcker meddelar om relationer till Danmark och värtom. Däremot har historieundervisningens anpassning till skilda regimer ganska litet behandlats. Men Napoleons deklaration att undervisningen skall vara "ett medel att dirigera de politiska och moraliska åsikterna" torde överallt tillämpas, om också på ett helt annat sätt i diktaturer och envälden än i demokratier. För att belysa detta problem har jag planerat och påbörjat genomgång av skolböcker i några länder med växlande statsformer. Österrike, Västtyskland, Frankrike och Italien.

Österrike, som jag i denna artikelserie börjar med, slår under senare tid rekord i regimskiftet: 1918—1945 kejsardöme, första republik, kristligt-fascistisk diktatur, nazistiskt valde, andra republik, men dessa skiften har också — särskilt i samband med stormakten Österrike—Ungerns fall — inneburit en omvälvning av de grundläggande nationella föreställningarna om statens berättigande, egenart, "mission". Därför har min framställning växt ut till en översikt av "den österrikiska idén" utveckling, och referat och citat från skolböckerna har snarast blivit bekräftande notiser. Jag vill tillägga att det syns mig onödigt att ange skolböckernas titlar och författare — sammanlagt har ett femtiotal sådana böcker för skilda skolstadier genomgått.

H T-n